

1500 Gezamenlijke secretarie der polders onder Fijnaart en Heijningen, 1718-1832

- INLEIDING
- 1. INVENTARIS

INLEIDING

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN DE GEZAMENLIJKE SECRETARIE DER POLDERS ONDER FIJNAART EN HEIJNINGEN, 1718 - 1832

door G.W.G. Van Bree

Uit: De oude archieven van het waterschap 'De Striene'.
(Geïntervieweerd en uitgegeven in opdracht van het Hoogheemraadschap de Brabantsche Bandijk, 1969)

HET WATERSCHAP 'DE STRIENE'

Algemene inleiding

Het gebied, dat in 1958 bij besluit van Provinciale Staten van Noord-Brabant werd begrepen in het nieuw opgerichte grote waterschap De Striene, omvat het gedeelte van de provincie gelegen tussen de rivier Mark en Dintel, Het Hollandsch Diep, de Krammer, het kanaal van Zevenbergen en de Roode Vaart, ter grootte van omtrent 11.000 hectaren. In dit gebied zijn de gemeenten Willemstad, Fijnaart, Standdaarbuiten (deze drie geheel), Klundert en Zevenbergen (deze twee gedeeltelijk) gelegen. Het constitutiebesluit bevat tevens de opheffing van de hierin gelegen waterschappen Ruigenhil, Oude Heijningen, Oude Fijnaart, Mooie Keene, Sabina Henricapolder, Beaumondspolder, Elisabethpolder, Jufvrouwenpolder, Oude Appelaar, Groote Torenpolder, Nieuwland of Mancía Winterpolder, Prins Hendrik - of Mancía Zomerpolder, Oudland van Standdaarbuiten, de Noord-Toren, Oost- en West Meerenpolder en Niervaert. De archieven van deze waterschappen zijn overgegaan naar het bestuur van het nieuwe waterschap "De Striene".

Het gebied van De Striene is in het verleden op staatkundig gebied rijk gevarieerd geweest. Op het einde van de 18e eeuw was het verdeeld over zes jurisdicties te weten: Standdaarbuiten, Fijnaart en Heijningen (heerlijkheden onder de Markies van Bergen op Zoom), Willemstad (heerlijkheid en stad onder het huis van Oranje, oorspronkelijk echter toebehorend aan de markies van Bergen op Zoom), Klundert en Zevenbergen (heerlijkheden onder het huis van Oranje. Zevenbergen voorheen echter met eigen heren of heren uit grote Zuid Nederlandse geslachten). Standdaarbuiten, Fijnaart, Heijningen en Willemstad behoorden onder het hertogdom Brabant, Klundert en Zevenbergen behoorden tot het graafschap Holland

Wenden wij onze blik verder in de geschiedenis, dan wordt ook dit beeld weer gewijzigd. Rond 1250 zijn in dit gebied twee heren partij: de heer van Breda en de heer van Strijen. De laatste had ongeveer het gebied van de huidige gemeenten Klundert en Zevenbergen, Breda de rest. In 1290 valt de heerlijkheid Breda uit elkaar in een heerlijkheid Breda en een

heerlijkheid Bergen op Zoom alsmede een groot gebied, dat gemeenschappelijk beheerd werd. Onder dit laatste gebied vallen de latere gemeenten Willemstad, Fijnaart en Standdaarbuiten. Van Strijen splitst zich onder een jongere tak uit de familie van Strijen de heerlijkheid Zevenbergen af, later eveneens Klundert of Niervaert. Zevenbergen groeide allengs los van haar band met Strijen en leidde sinds 1427 een geheel onafhankelijk bestaan. Niervaert (Klundert) werd in 1362 door de heer van Strijen te leen gegeven aan Jan van der Leck, zoon van de heer van Breda. Sindsdien volgt het de heren van Breda uit de geslachten Polanen en Nassau. Het gemeenschappelijk gebleven gebied uit het oude land van Breda werd in 1458 door de heren van Breda en Bergen op Zoom verdeeld.

De verdelingsregeling muntte niet uit door duidelijkheid al had de heer van Bergen wel de beste papieren. In 1510 besliste de Grote Raad van Mechelen in een geschil tussen Bergen en Breda en wees Standdaarbuiten, Bloemendael, Zomerland, de Meeren, Heijningen en Fijnaart toe aan de heer van Bergen en Bouwensland en de Nieuwe Amer aan beide heren gezamenlijk. De twee laatste gebieden liggen in de uiterste noordoosthoek van het oude gemeenschappelijke land, ter plaatse waar reeds in 1458 twijfel en geschil was ontstaan. In 1519 deed Jheronimus van der Noot, kanselier van Brabant, als arbiter uitspraak tussen beide heren, waarbij Bouwensland en de Nieuwe Amer voor tweederde en een gedeelte van Standdaarbuiten aan de graaf van Nassau als heer van Niervaert werd toegewezen. De grenzen zijn dan ongeveer tot rust gekomen. Bergen bezit nu de Gorzen, Standdaarbuiten, Fijnaart, Heijningen, Ruigenhil en de Meeren. Niervaert (Nassau) bezit het grootste gedeelte van Bouwensland en Nieuwe Amer benevens de gorzen welke steeds onder de heerlijkheid van Niervaert hadden behoord. Zevenbergen bezat de Zandberg en de Nieuwendijk. Zevenbergen werd later nog vergroot met de gorzen van de Meeren, die in 1527 door de heer van Bergen aan de heer van Zevenbergen werden afgestaan. Eén wijziging kwam later nog tot stand; de polder Ruigenhil met het gelijknamige dorp – nu bekend als Willemstad - werd in de 80-jarige oorlog gedeeltelijk door de prinsen van Oranje aan de markiezen van Bergen op Zoom ontfutseld. In 1648 kwam Zevenbergen uit het bezit van het hertogelijk huis Aremberg en Aarschot in handen van Amalia gravin van Solms, weduwe van stadhouder prins Frederik Hendrik. Via haar is het overgegaan in de domeinen van de prinsen van Oranje-Nassau. Op de grenzen van een en ander heeft dit laatste echter geen invloed gehad.

De gezamenlijke secretarie

Inleiding

Vanouds hebben de verschillende polders onder Fijnaart en Heijningen sommige zaken gemeenschappelijk behandeld. Ook over zaken, die strikt genomen met polderbeheer weinig of niets uitstaande hebben werd hun oordeel gevraagd of hun financiële bijdrage gevorderd. Waarschijnlijk is vanaf circa 1675 een min of meer gemeenschappelijke secretarie gehouden, eerst alleen van de genomen besluiten, later tevens van uitgevoerde werken. Het archief laat ons hierover echter vrijwel in de steek. Volgens oude inventarissen moet het voorheen vrij aanzienlijk geweest zijn, nu omvat het echter nog slechts drie bestanddelen. De vorming van een gemeenschappelijk archief en een gezamenlijke administratie is sterk in de hand gewerkt door het feit, dat de dijkgraaf en de secretaris-penningmeester voor alle polders dezelfde persoon waren. In het begin van de negentiende eeuw, als de polders onder de knellende band van niet door hen zelf benoemde bestuursleden uitgroeien, verwatert de gemeenschap snel. In 1832 werden de laatste gemeenschappelijke beraadslagingen gevoerd.

Het archief

Het archief is zeer onvolledig bewaard gebleven en bevat nu nog slechts twee notulenboeken en een fraai kaartregistertje. De afkomst van dit stuk uit het gemeenschappelijk archief is overigens niet expliciet te bewijzen. Het bevat tevens de namen der ingelanden, een korte omschrijving van de grondtransacties en aantekeningen over dijken, chijnsen, huizen, enz. Het geheel vult één archiefdoos.

Toevoeging

Als gevolg van een gewijzigd inzicht met betrekking tot het beheer van archieven is door het Regionaal Archief West-Brabant aan het einde van de 20e eeuw besloten het 'systeem' van verzamelinventarissen (meerdere inventarissen van gelijksoortige archiefvormende instellingen in één deel) te verlaten en deze te vervangen door afzonderlijke inventarissen per archiefvormer.

Bovenstaande inleiding is in detail op deze nieuwe situatie aangepast.

Zevenbergen, december 2002.

M.A.M. Voermans

1. INVENTARIS

1-2. Registers bevattende resolutiën en notulen van vergaderingen van dijkgraaf en gezworenen en de ingelanden van de polders onder Fijnaart en Heijningen, minuten van uitgaande brieven, afschriften van belangrijke ingekomen brieven en vonnissen van gezworenen in zaken betreffende achterstallige omslagen, 1718-1881. 2 delen

1. 1718 november 11 – 1797 juni 8.

2. 1811 december 20 – 1881 oktober 18.

N.B.: Na 1832 zijn uitsluitend zaken ingeschreven betreffende de Oude Fijnaart en de Dijkage van de Mooie Keene.

3. Kaartboek van de polders Oude Fijnaart, Nieuwe Fijnaart, Henriëttepolder, Oude Appelaar, Kleine Torenpolder, Grote Torenpolder, Jufvrouwenpolder, Slobbegors, Hoge Heijningen, Oude Heijningen, Westheijningen (Beaumontspolder), de aanwassen onder Fijnaart (latere Sabina Henricapolder) en Klein Maltha, bevattende kaarten van deze polders, de namen der ingelanden, een korte omschrijving van de eigendomstransacties en aantekeningen betreffende chijnsen, dijken enz. c. 1811. 1 deel

N.B.: Voorin een losse 19e eeuwse kopie van een kaart van het gebied ten noorden van de Mark en Dintel en ten westen van de Roode Vaart (c. 1750). Dit deel is waarschijnlijk een kopie van een origineel kaartboek, berust hebbende bij de gemeente Fijnaart en Heijningen.